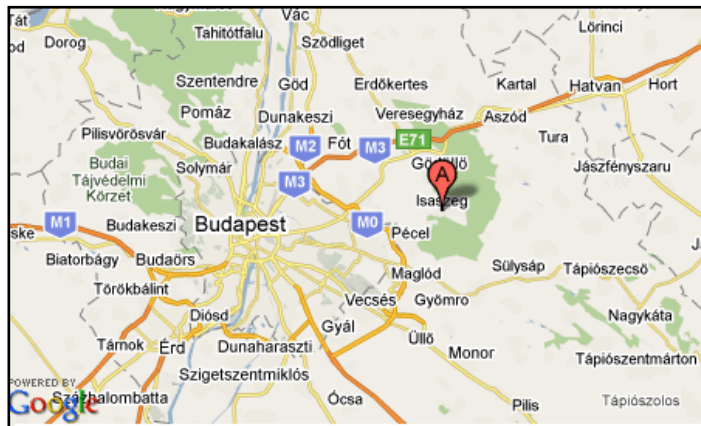

A vetítőképes előadás elhangzott: a XVI. Partiumi Honismereti Konferencián, Nagyváradon, 2010. szeptember 4-én, valamint az Isaszegi- és a Csúzai Református Egyházközség testvér gyülekezeti találkozóján, Csúzán, 2010. október 17-én. Megjelent: a Partium, a Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Társaság honismereti lapja, Nagyvárad, XVI. évfolyam, 2011. évi 1. szám 12-13. oldalán.

AZ ISASZEGI REFORMÁTUS GYÜLEKEZET XX. SZÁZADI ALAPÍTÁSA ÉS ÖRÖKSÉGE

Isaszeg Budapest központjától keleti irányban 30 km-re, az M0-ás autópálya-körgyűrűtől 8 km-re, a Gödöllői-dombvidék peremterületén, a Rákos-patak mentén fekszik. Mintegy 5 ezer éve, az újkőkortól kezdődően lakott terület. A Honfoglalás idején a Megyer törzs Csepel-szigettől a Rákos-patakig nyúló szálláshelyéhez tartozott. „Öregtemplomának” eredete a feltárások alapján a XII. századig vezethető vissza, de valószínű, hogy e helyen már Szent István király is kápolnát létesített. A település IV. Béla király és fia, a későbbi V. István király seregei között 1265-ben itt lefolyt csata kapcsán került be Irsazegh, Ilsuasag, Ilsuazig, Irsuazhig, Ilsasceg és Ilsuazyg neveken a krónikákba és a birtokadományozási oklevelekbe.

Isaszeg római katolikus magyar lakossága a Habsburg Császárság és az Oszmán Birodalom között a történelmi Magyarország újra felosztásáért folyó 15 éves háború (1591 – 1606) során kipusztult, csak Buda várának a töröktől való 1686-os visszafoglalása után került ismét benépesítésre. 1690-től főként katolikus németek, majd az 1710-es pestis járványt követően – Grassalkovich Antal, a települést 1723-tól részben birtokló földesura révén, – Nyitra-környéki katolikus szlovákok (tótok) telepedtek le a községben. Ebben a korszakban épült fel 1735-ben Szentgyörgy-pusztán a ma is álló gabonaraktár. A szlovák nemzetiségűek vallása és nyelvhasználata a XX. század első harmadának végéig dominált, katolikus vallású lakosainak aránya pedig ma is 90 százalékot tesz ki Isaszegen.

Az 1867-es kiegyezés éve szerencsés módon egybeesett a Budapest-Hatvan vasútvonal megnyitásával. Isaszeg így egy órányi utazással a fővárosi polgárok kedvenc kirándulóhelye lett. Az 50 éves békés korszak következménye, hogy a rohamosan fejlődő és iparosodó Budapest vonzásában az ország minden tájáról telepedtek le Isaszegen vasutas, iparos, tisztviselő, tanító és kereskedő családok. Ezeknek – a hivatásuknál, szakmájuknál és fővárosi munkahelyüknél fogva mozgékonyabb, tágabb kapcsolatokkal rendelkező személyeknek – köszönhető, hogy országos közadakozás révén 1901-ben felállításra került a település fölé emelkedő dombon az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 1849. április 6-i győzedelmes isaszegi csatájának emlékét megörökítő, zászlóvivőt ábrázoló Honvéd-szobor, és kőből faragott síremlékek kerültek a Katona-parlagon hősi halált halt honvédek tömegsíjaira. Ezen emlékhelyekkel Isaszeg a országos viszonylatban is a szabadságharc fontos jelképévé vált.

Az ekkortájt betelepült családok közül kerültek ki a döntő többségében római katolikus vallású Isaszegen a protestáns hit követői is, akik a Péceli Egyházközség szórványához tartoztak. Az istentiszteletet többnyire péceli, időnként gödöllői lelkészek szolgálatával az 1905-ben új épületbe költöző, ma is álló elemi iskolában kezdődtek el. A protestánsok – a legrégebbi jegyzőkönyvek tanúsága szerint – 1906. június 29-i gyűlésükön az Isaszegi Leányegyház megalakítására tettek kísérletet. Létrehozták az első presbitériumot, amelyben a reformátusokat Bottka Béla és Török Endre, az evangélikusokat pedig Boda Jenő és Kális Zsigmond presbiterek képviselték, míg gondnoknak a református Tóth Lajost választották. 1914. január 4-én Forgács Gyula péceli lelkész vezetésével már kimondták az Isaszegi Református Fiókegyház megalakulását is.

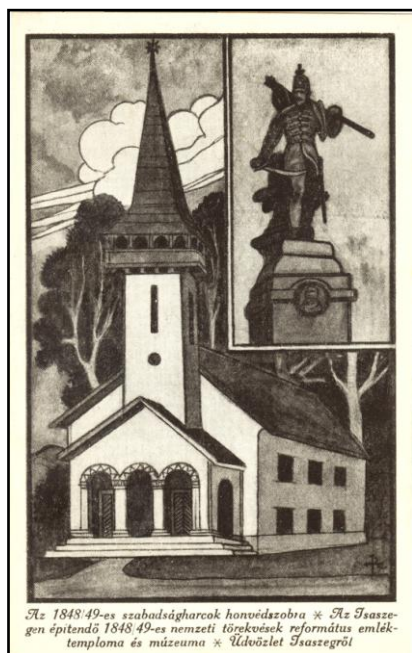
A reformátusok számának növekedése az első világháború és a tanácsköztársaság borzalmi után megugrott, amikor a történelmi Magyarországnak a trianoni békediktátummal elszakított részeiből Isaszegre is számos, magyar nemzetisége miatt otthonából menekülni kényszerült család költözött. A hitéletben minőségi változást jelentett, hogy az 1930-as évek elején a gyülekezet – egyik elhunyt tagjától – megörökölt a Kossuth utcában egy családi házat, s azt sikerült imaházzá alakítaniuk.

A templom építésének vágya az 1910-es évek óta élt a kis közösség körében, ám az áldozatos buzgóságot sorozatosan elgáncsolta a történelem. Az e célra adakozásból összegyűjtött pénz négyszer – 1919-ben, 1933-ban, 1944-ben és 1946-ban, – azért vált az infláció martalékává, mert a település katolikus előjárósága a református templom építésének engedélyezését rendre halogatta.

Az 1849. április 6-i csata emléke érintette meg az 1928-ban Gödöllőről Isaszegre költözött, veretes beszédű Szathmáry Zoltán (1901-1989) lelkét is. A népirői, történészi, régészeti ambíciókkal megáldott hentes- és mészáros mester nemcsak a református közösségnek lett legenergikusabb szervezője, hanem a település történetének felülmúlhatatlan kutatójaként hamarosan a kulturális élet nagyhatású személyiségévé is vált. Benne foganhatott meg a gondolat, hogy a református templom legyen egyúttal az a hely is, ahol kiállítják a helytörténeti emlékeket, s hogy a megépítendő templom a „nemzeti törekvések emléktemploma és ereklyemúzeuma” nevet viselje.

A kis gyülekezet lelkesültségének és elszántságának ékes bizonyítéka a „templom építését előkészítő bizottság” 1931-es felhívása: „Református Testvérek! A mai naptól kezdve határozzuk el szilárdan lelkünkben, hogy minden erőnkől azon fogunk iparkodni, hogy a saját templomunk harangjának hívó szavára gyűlhessünk egybe az Isten házába...”

A második világháború szörnyűsége azonban a templomépítést ismét megakadályozta. Az 1945 utáni délvidéki vérengzések, erdélyi megtorlások, felvidéki kitelepítések, s az elszakított országrészekben máig is fellelhető magyarellenes politika következményeként az Isaszegre otthonuknak választó református családok száma egyre szaporodott.

Ennek következtében 1946-tól megerősödött a gyülekezeti élet, s ismét napirendre került a templom építésének óhaja. 1947 elején elkészült a földszinten templomot, az emeleten pedig múzeumot tartalmazó tervrajz, s áprilisban a templom külső formáját tartalmazó képes levelezőlap is, amely az adománykérés elengedhetetlen kelléke lett. „E célból felkeressük egyházfőinket, még a tengerentúlról is. Engedélyt fogunk kérni helyi és országos gyűjtésre” – szöveg a presbiteri határozat. S valóban, amely politikai és közjogi méltóság és hivatal csak szóba kerülhetett, azt felkeresték.

A legelkötelezettebb kommunista kormányzat sem tudott kitérni az olyan jól megfogalmazott folyamodvány elől, mint: „Isaszeg község a szabadságharcok legjelentősebb eseményeinek színhelye volt. Itt nyugszik a legtöbb elesett magyar honvéd, kiknek kegyeleti emlékére épül a templom.” Vagy: „Az isaszegi reformátusság, akiknek minden egyes tagja kérges tenyerű dolgozó, elhatároztuk, hogy Isaszegen, ahol 28 ezer magyar honvéd emelte diadalra az évszázadok óta sínylődő népünk szabadságtörekvésének zászlaját, ... népi törekvések emléktemplomának és múzeumának felépítésébe kezdünk”.

1947 augusztusában Veres Péter építési miniszter 8 ezer Ft-ot utalt ki a templomépítés anyagvásárlásainak céljára. A községi előjáróság is megszavazott 3 ezer Ft „hosszúlejáratú” támogatást. Az egyháztagoktól 2 ezer Ft folyt be. 1947 októberében nagy öröm érte a gyülekezetet, mert megvalósult a régi álom: az akkori Csehszlovákiából, Csallóközből kitelepített Nagy Zoltán (1914-1995) református lelkész talált otthonra Isaszegen. December 14-én Deme László péceli lelképásztor ünnepélyes keretek között iktatta be őt az Isaszegi Fiókegyház első saját lelkészének. Nagy Zoltán szintén nagy lelkesedéssel

kapcsolódott be az ügyek intézésébe. 1948. február 15-én a presbitérium kimondta a Péceltől való különválást, majd megtörtént a törvényes lelkészválasztás is. 1948. március 17-én a Duna-melléki Református Egyházkerület Tanácsulása 26. számú határozatában az Isaszegi Református Fiókegyházat önálló Missziói Anyaegyháznak nyilvánította, s hozzácsatolta a Dány, Valkó, Vácszentlászló és Zsámbok szörványokat.

Nagy Zoltán 1942 és 44 között a „Református Jövő” országos lapnál volt propaganda titkár, melynek kapcsán megismerkedett Péter János lelkésszel, aki 1945 után a korábbi református püspök, Tildy Zoltán köztársasági elnök titkára lett. Közbenjárására fogadta a köztársasági elnök 1947. december 25-én a templomépítés ügyében Nagy Zoltán lelkészt és Szathmáry Zoltán gondnokot. 1948 januárjában a felépítendő templomról Abonyi Sándor készített 100 darab gipsz makettet, melyet szerteszét küldtek az országban. A segítségkérés eredményeképpen a Duna-melléki Református Egyházkerület a területén lévő gyülekezetek körében céladakozást hirdetett, s az 1948. március 15-i perselypénz 50%-át, 4.475 Ft-ot utalt át adományként a templomépítés támogatására.

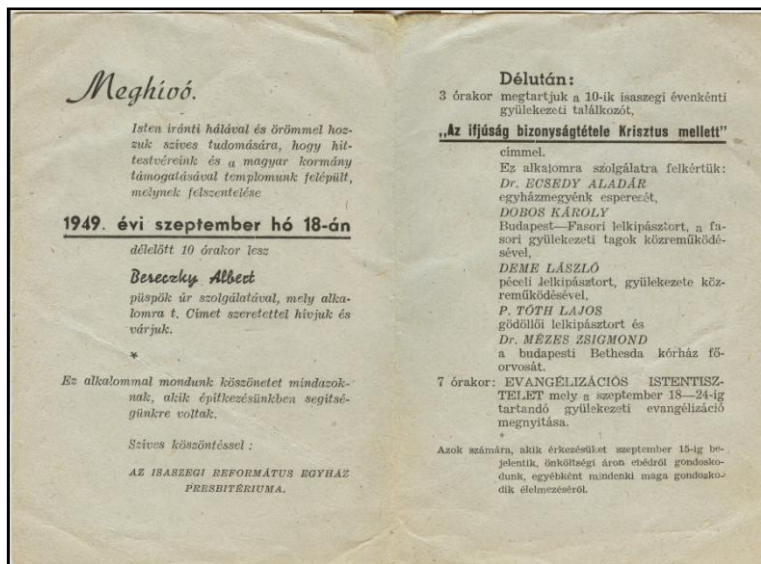
A köztársasági elnöki iroda által felkért dr. Tóth Kálmán mérnök készítette el a templom végleges tervrajzát, amelyet a presbitérium 1948. március 20-án tárgyalt meg. Tudomásul vették, hogy – a kommunista pártpolitika és ideológia nyomásának hatására – a templom emeletén kezdettől fogva tervezett múzeum kivételével a tervezésből és a kivitelezésből. Ekkor határozták el, hogy nem az akkori imaház telkén, hanem egy megvásárolandó szélesebb parcellán kezdik el az építkezést.

Az isaszegi egyház vezetése a templomépítés támogatására egy országos védnöki testület létrehozásán fáradozott. Tildy Zoltán köztársasági elnök után számos minisztert és magas rangú közéleti személyiséget kerestek meg a felkéréssel. Így vállaltak védnökséget többek között: Nagy Imre, az Országgyűlés elnöke, Dobi István földművelésügyi miniszter, Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, Rajk László belügyminiszter, Veres Péter honvédelmi miniszter, majd később az új köztársasági elnök Szakasits Árpád is.

A munkálatok irányítását Balogh József tervező és építkezési vállalkozóra bízta. A pénzhez jutás további eszközeként tárgysorsjátékokra szóló nyereményjegy-kibocsátási engedélyt kértek a Pestvidéki Pénzügyi Igazgatóságtól. Ennek tiszta bevétele 6 ezer Ft lett. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól 1948 nyarán állami segély címén 40 ezer Ft-ot utaltak ki lelkészlakás céljára. 1948 szeptemberében meg is vásárolták a Kossuth L. u. 61. (ma 71.) számú házat a hozzátartozó 408 négyszögöles ingatlannal. A ház romos volt, de október 31-re elkészültek a rendbehozatalával. Az új templom helyéül kínálkozott a mellette lévő háznak és a hozzátartozó teleknek a megvétele, amely azért is szerencsés választás volt, mert az 1849. április 6-i isaszegi csatában éppen ezen a dombon védték meg Damjanich tábornok tüzéségét a lengyel légió katonái az osztrák túlerő ismétlődő rohamaival szemben. Október-november hónapokban megérkezett a 20-20 ezer Ft újabb kiutalás a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól, majd december 10-én megjött az állami segély utolsó, 70 ezer Ft-os összege is.

1948 novemberében készült el az egyházközség két új harangja a budapesti Slezák László harangöntő mester műhelyében. A nagyobbik haranghoz a fémanyagot Tildy Zoltán közbenjárására az Iparügyi Minisztérium adta. Felirata: „Hirdessétek a szabadságot a földön, annak minden lakójának - III. Mózes 25:10.” A gyülekezet pénzén készítettett kisebbik harangon a következő szöveg olvasható: „Az Isaszegi Református Egyházközség alakulása évében a hívek közadakozásából, 1948”.

1948. november 28-án került sor a templom alapkövetételére, a harangszentelésre és a lelkészbeiktatásra. Az ünnepi alkalomra képviselőt küldött Dinnyés Lajos miniszterelnök is. A felszentelés szolgálatát dr. Ecsedy Aladár tahitótfalui esperes végezte. Az esemény szép emlékeként maradt ránk a „Fogadástétel az isaszegi református emléktemplom alapkövetétele alkalmával” c. nyilatkozat.

A gyülekezet tagjai által végzett több ezer órás hosszú, nehéz és verejtékes társadalmi munka eredményeként az isaszegi csata centenáriumi évében, 1949. szeptember 18-án következett el a várva-várt nap: az Isten házának „Szabadságtörekvések Református Emléktemploma” néven való felszentelése, amely – a meghívóban szereplő Bereczky Albert püspök más elfoglaltsága miatt – dr. Ecsedy Aladárnak, az Észak-Pesti Egyházmegye esperesének szolgálatával folyt le.

Szathmáry Zoltán templomépítő gondnok kitartásának és szorgalmának köszönhetően másik álma, az isaszegi Helytörténeti Gyűjtemény 1967. október 22-én került megnyitásra a korábbi Vasutas Kör százéves épületében. Ennek gondozására 1969-ben megalakította a Múzeumbarátok Körét is, amelynek 40 éves kezdeményező és példamutató tevékenységét 2007-ben az önkormányzati és területfejlesztési miniszter Kós Károly-díjjal jutalmazta.

A lengyel-magyar barátság isaszegi kultuszának megteremtője is Szathmáry Zoltán volt. Hű segítőtársakra talált a fővárosi Domszky Pálban, a magyarországi lengyel emlékek kutatójában, és a Pécelről származó, református dr. Dürr Sándorban, aki diplomájának megszerzése után az isaszegi tanácsnál jogászként, majd a Varsói Magyar Nagykövetség munkatársaként, később a Külügyminisztérium főtanácsosaként, utóbb pedig Krakkóban konzulként dolgozott 2009-ben bekövetkezett nyugdíjba vonulásáig, s aki megalakulásától kezdve máig is az Isaszegi Múzeumbarátok Körének elnökségi tagja.

Isaszegen 1972. szeptember 24. és október 1. között rendezték meg a Magyar-Lengyel Történelmi Napokat a Múzeumbarátok Köre kezdeményezésére. A Tanácsháza és a református templom homlokzatán elhelyezett emléktáblák Lengyelországban készültek és a lengyel kormány ajándékaként, a lengyel Minisztertanács Hivatalának akkori elnökének, Janusz Wiczorek miniszternek és Domszky Pálnak, a magyar-lengyel kapcsolatok kutatójának közreműködésével kerültek Isaszegre, s 1972. szeptember 24-én felavatásra.

A református templom falára került táblán a következő szöveg olvasható: „A magyar nép szabadságharcában 1849. április 6-án WYSOCKI JÓZSEF vezérletével a Lengyel légió a túlerővel támadó ellenséggel szemben, ezen a helyen védelmezte a magyar tüzérség álláshelyét a küzdelem győzelmes befejezéséig. A csatában életüket vesztett lengyel hősök emlékére állította 1972. szeptember 24-én Isaszeg lakossága.” Az erről készült fényképen dr. Dürr Sándor az Isaszegi Múzeumbarátok Köre akkori elnöke, az ünnepi beszédet mondó Kerekes Zoltán hadtörténész alezredes, Tadeusz Hanuszek lengyel nagykövet, Jerzy Zieliński követtanácsos, későbbi nagykövet, Csicsay Iván a Pest Megyei Tanács elnökhelyettese, dr. Süpek Zoltán a Gödöllői Járási Hivatal elnöke és Bodrogi András az Isaszeg

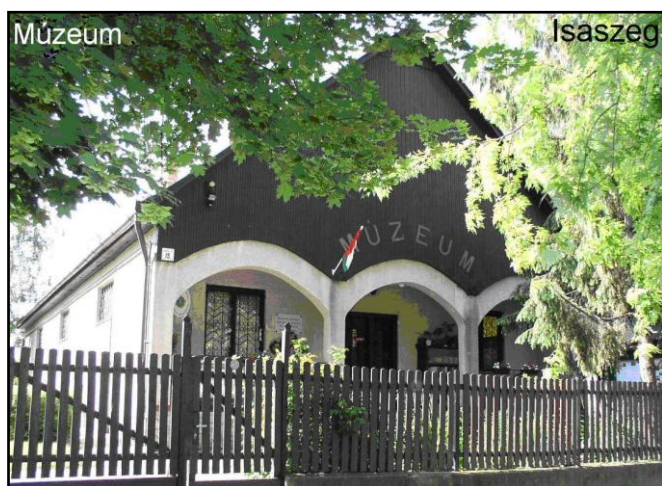
Nagyközségi Tanács elnöke látható. Ettől kezdve váltak rendszeressé a református templomnál évenként megrendezésre kerülő magyar-lengyel koszorúzások és ünnepek az isaszegi csata napja alkalmával.

Isaszegi kezdeményezésként tartjuk számon a budapesti Nemzeti Múzeum kertjében az Isaszegi Múzeumbarátok Köre és a Magyarországi Bem József Lengyel Kulturális Egyesület szervezésében felállított Wysocki-szobrot is. A mellszobor a Lengyel Minisztertanács ajándéka, a talapzat pedig Budapest Főváros adománya. A szobor Hanna Danilewicz varsói szobrászművész alkotása. A lengyel tábornok emlékművét 1976. november 26-án déli 12 órakor avatták fel. A szobor felirata: "JÓZSEF WYSOCKI (1809-1874) Lengyel szabadságharcos, honvéd tábornok emlékére, aki 1848-49-ben a szabadságharc lengyel légiójának parancsnoka volt". A talapzat hátsó oldalán a csatahelyek felsorolása található, köztük Isaszeg is. Az emlékmű arra a helyre került, ahonnan az 1848. november 26-i eskütétel után a Lengyel légió "A mi szabadságunkért és a tiétekért" jelszóval indult harcba.

A fennmaradt fotó a Wysocki-emlékmű avatását követően készült, ahol a szobor két oldalán a felállítását kezdeményezők, név szerint Kohánszky István, a Bem József Lengyel Kulturális Egyesület Történelmi Emlékbizottságának vezetője, Pabiniak Henryk, a Bem József Lengyel Kulturális Egyesület elnöke, Szathmáry Zoltán, az Isaszegi Falumúzeum vezetője és dr. Dürr Sándor, az isaszegi Múzeumbarátok Köre elnökségi tagja állnak.

Szathmáry Zoltán fáradságot nem ismerő szervező munkájának eredményeként a Helytörténeti Gyűjtemény öreg épületének helyén került felépítésre és berendezésre a ma is látogatható Múzeum, amely 1982. október 2-án nyitotta meg kapuit.

Végezetül néhány szóval az Isaszegi Református Egyházközség elöljáróiról szeretnék megemlékezni, akik a XX. századi sikerek kovácsai voltak.

A lelkészek:

- 1906 - 10. Murányi János péceli lelkész;
- 1910 - 23. Forgács Gyula péceli lelkész;
- 1924 - 25. Bereczky Albert péceli lelkész;
- 1926 - 47. Deme László péceli lelkész;
- 1947 - 51. a templomépítő Nagy Zoltán (1914-1995), aki Rév-Komáromban 1914. szeptember 13-án született, a Losonci Református Teológiai Szemináriumon 1938-ban végzett. Második lelkészképesítő vizsgáját Pápán, 1940-ben tette le. Ekelen, Csallóközarányoson, Megyercesen, Vámosladányon, majd Negyeden szolgált. 1942 nyarától a Református Jövő országos lapnál volt propaganda titkár. 1944-től Tanyban, majd 1946-ban Komáromszentpéteren volt helyettes lelkész. Az utóbbi helyről telepítették át 1946 decemberében Magyarországra, ahol Budapesten az Anker köz 2-ben lakott. Korábbi ismerősének, Péter Jánosnak, Tildy Zoltán köztársasági elnök titkárának közbenjárására kapott állást 1947. október 1-től Isaszegen. 1951. június 27-től Hévizgyörkön, majd 1959. szeptember 15-től Diósjenőn szolgált. 1980. október 31-én ment nyugdíjba. 1995. január 5-én hunyt el.
- 1951 - 56. a gyülekezetformáló Peterdy Béla,
- 1956 - 59. az 56-os forradalom után disszidált fiaival való levelezéséért 1959. Húsvét vasárnapján, közvetlenül az Istentisztelet előtt állásából menesztett Tánczos Dezső,
- 1960 - 84. a 25 évig szolgáló és a gyülekezetet jobb időkre átmenekítő Szikszai János,
- 1984 - 93. a XX. század egyházának történetét sajátos kritikával kutató Majsai Tamás,
- 1993-tól az Ige mellett nemzeti és települési ünnepeinken a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméjét is hirdető Bajusz Árpád.

Az isaszegi református egyházközség gondnokai – akik a presbitérium élén a lelkész munkáját segítették – a következők:

- 1906 - 1919. Tóth Lajos;
- 1920 - 23. Mikes Sándor;
- 1923 - 32. Hajdú András;
- 1932 - 35. Czövekh Árpád;
- 1935 - 46. Balogh József;
- 1946 - 53. Szathmáry Zoltán (1901-1989) templomépítő, akinek szervezésében a Helytörténeti Gyűjtemény 1967-ben nyílt meg, a Múzeumbarátok Köre 1969-ben jött létre és a jelenlegi Múzeum épülete 1982-ben készült el;
- 1953 - 57. Kiss Gusztáv;
- 1957 - 63. Jakócs Dániel;
- 1963 - 64. Hegyi József;
- 1964 - 68. Baranyai Sámuel;
- 1968 - 80. Jakócs Dániel;
- 1980 - 99. Szabó Sándor;
- 1999-től Szendrő Dénes.

Az isaszegi reformátusság rövid egy évszázados története során – a katolikus többségű lakossággal együtt – nehéz időket élt át. Háborúkat, forradalmakat és ellenforradalmakat, megszállásokat és megaláztatásokat vészt át. Birodalmak, diktatúrák, politikai-, társadalmi-, gazdasági-, erkölcsi eszmék és téveszmék keletkeztek, uralkodtak és tűntek el a múlandóságban. Ezekben az embert próbáló időkben épült fel és tartatott meg az Isaszegi „Szabadságtörekvések Református Emléktemploma”, amelynek Istentiszteletei a gyülekezet számára Isten örök üzeneteinek tolmácsolását és meghallgatását biztosítják, nemzeti és városi ünnepeinken tartott megemlékezései pedig az 1848/49-es forradalom és szabadságharc dicsőségét, azon belül is a magyar-lengyel testvériség eszméit hirdetik.

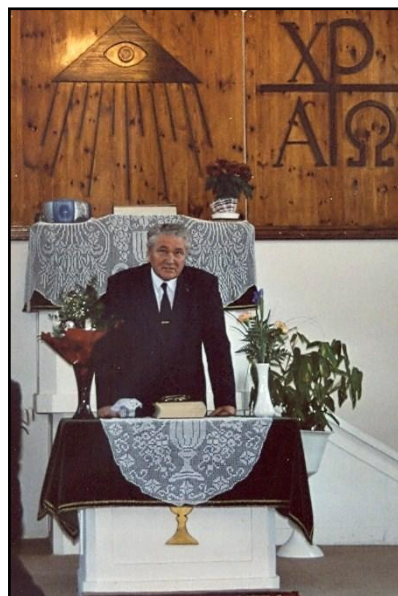
Mindahhoz pedig, hogy ez a XX. századi örökség tovább éljen és fejlődjön, abban reménykedünk, hogy a fiatalabb korosztályból is egyre többen tesznek eleget Isten hívó szavának, amely a „Szabadságtörekvések Református Emléktemploma” homlokzatán is olvasható: „Térjete meg hozzám!”

Néhány fénykép a „Szabadságtörekvések Emléktemplomában” rendezett ünnepségekről:

Bajusz Árpád lelkész

Dr. Hegedűs Lóránt püspök

dr. Dürr Sándor, az IMBK elnökségi tagja

Szendró Dénes gondnok

Kercsmár Zsolt presbiter

A hallgatóságban balról a második:
Joanna Stempinska lengyel nagykövet asszony

Toborzó

Szatmáry Zoltán presbiter

Felhasznált irodalom:

1. Szathmáry Zoltán múzeumalapító kéziratai,
2. Majsai Tamás: A református templom építésének története, Isaszeg, az Isaszegi Múzeumbarátok Köre településtörténeti kiadványa, 1992, 25-27. oldal,
3. Szikszai János: Az Isaszegi Református Egyházközség története, 1-3. rész, Isaszegi Hírek, Közéleti Havilap, XIV. évfolyam, 2002. márciusi – májusi szám,

Szendrő Dénes
az Isaszegi Református Egyházközség gondnoka,
az Isaszegi Múzeumbarátok Köre Elnökségének tagja,
a Határon Túli Magyar Emlékhelyekért Alapítvány Felügyelő Bizottságának tagja